

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

Dr. Tóth Zoltán: *Mátyás király idegen zsoldos serege*. A Magyar Tud. Akadémia Léway-díjával kitüntetett pályamunka. Budapest, 1925.

Mátyás király úgynevezett fekete seregéről a tudományos kutatás terén eddig nem esett nagyon sok szó. A hadtörténeti kutatás alig foglalkozott vele s lényegében véve alig tudtunk erről az intézményről többet, mint amit Bouffini és Istvánffy műveiben róla olvashatunk. Általános volt az a nézet, hogy a fekete sereg megszervezésére Mátyás királynak a török janicsárság szolgált mintaképül, amiből aztán leszűrődött az a nézet, hogy a fekete sereg jellegére nézve gyalogos sereg volt, mely a fekete melléknevet sötét hadi fegyverzetétől vagy hadi jelvényétől vette. Ez a nézet a fekete sereg gyalogos voltáról vezette a szakköröket többek közt arra is, hogy a Bothfalvi Both-családnak 1460-i címerképében a fekete sereg személyesítőjét, s annak fegyverzetében a fekete sereg fegyverzetét lássák.

A M. Tud. Akadémia 1921-ben pályázatot hirdetett a fekete sereg történetének megírására. Ennek a pályázatnak gyümölcse Tóth Zoltán munkája, melyet az utolsó évek magyar történeti irodalma egyik legkiválóbb termékének tekinthetünk.

Tóth Zoltán rendkívüli alapossággal, széleskörű tudással és kiváló kritikai módszerrel fogott hozzá munkája megírásához. Amint az előszóban mondja, már mint fiatal egyetemi hallgatót megragadta a fekete sereg történetének kérdése, melynek tanulmányozásához már akkor hozzáfogott. Ennek folyamán legelső meglepetésszerű tény gyanánt az a megállapítás bontakozott ki előtte, hogy az egykorú kútfők mit sem tudnak Mátyás király *fekete* seregéről. Maga bevallja, hogy a kutatásai folyamán leszűrődött eredmények, melyek a fekete sereg történetét a közfelfogással ellentétes világításban tüntették fel, már-már kedvét szegték, amidőn az akadémiai pályakérdés kitűzése újabb serkentést adott neki a kérdés végleges feldolgozására.

Tóth Zoltán a fekete sereg történetét rendkívül széles keretbe illeszti be. Minthogy a fekete sereg zsoldos sereg volt, természetes, hogy a zsoldos seregek keletkezéséről, szerepükről a középkor hadi életében kellett először szólnia. Kiindult tehát az európai

hadügy ismertetéséből a középkor végén s kifejti, hogy a középkori feudális társadalmi rendszer folyamánya, hogy a harcban mint döntő fegyvernem a lovasság jutott szerephez a gyalogság helyett, mely utóbbi csak tömegben szerepel helyel-közel, de mindig csak mint a lovasság támogatója. A középkor későbbi folyamán a helyzet kezd változni. A feudális államszervezetnek jellemző vonása, hogy a feudális sereg csak védelmi feladatokra hivatott s ha a középkor fejedelmei huzamosabb hadakozást követeltek tőle, kénytelenek voltak az anyagi terheknek legalább egy részét magukra vállalni. Ez lassanként, szinte észrevétlenül átvezetett a fejedelem szolgálatában álló, állandó jellegű zsoldos seregek keletkezésére, melyek élethivatása a katonáskodás volt, melyek a fejedelem szolgálatában állottak, tőle nyerték ellátásukat, fizetésüket, velük a fejedelem szabadon rendelkezhetett és rájuk minden körülmények között számíthatott. E zsoldos seregek keletkezése a XV. század eleje körül észlelhető, amidőn egyes országokban, így főleg Svájcban, a városok és urak, fejedelmek kísérletet tesznek a csatadöntő gyalogság megszervezésére. E csapatok ad hoc szervezett, alkalmi zsoldos csapatok voltak, melyek a hadi vállalkozás befejeztével feloszlottak, legtöbb esetben pedig kisebb-nagyobb alakulatokban együttmaradva, tovább folytatták a hadi életet s valóságos átkai lettek a vidéknek, ahol tanyáztak. E kóbor csapatok ártalmatlanná tételére szolgált, hogy egyes urak, fejedelmek őket állandó zsoldjukba fogadták és így megalapították az állandó hadsereg első formáját. Ezt különösen Franciaországban észlelhetjük VII. Károly idejében s ez a példa aztán követésre talált Európa többi országaiban is.

A zsoldos csapatok képezik az átmenetet az újkor hadi szervezetébe. Köztük nagy szerepet játszanak a husszita-mozgalom leverése után a hussziták soraiból kikerült zsoldosok, akik tovább fejlesztették azt a hadi szervezetet, melyet a hussziták nagynevű szervezőjüktől, Žižka Jánostól nyertek. Ez okból Tóth Zoltán kitér munkájában a hussziták katonai szervezetére is, foglalkozik behatóan haremodorukkal, főleg a Žižka által meghonosított szekérvárral. Ezzel a husszita harcokban oly nagy szerepet játszó intézménnyel a külföldi, német hadtörténelmi irodalom már régebben foglalkozott. Tóth Zoltán ezeket a kutatásokat összefoglalva tovább viszi ismereteinket a husszita szekérvárról, részletesen ismerteti annak további alakulását, mely a szekerekre szerelt ágyúk révén előfutárja volt a későbbi táborigénynek.

A Lipán melletti vereség után szétbomlott husszita sereg, a táboriták és árvák életben maradt töredékei mindenféle szétszóródva, idegen zsoldba állott. Egy tekintélyes részét Giskra vezetése alatt a magyar Felvidékre irányították oly célból, hogy őket később a törökök elleni küzdelmekben használják fel. A Zsigmond

halála után beállott zavaros idők miatt ez elmaradt s következménye volt e zsoldos seregek garázdálkodása a magyar Felvidéken, kik ellen maga Hunyadi János volt kénytelen hadba szállani, anélkül, hogy e csapatok harcászati fölényével szemben sikert tudott volna elérni, ami a magyar banderiális szervezet nehézségéből magyarázható meg.

A magyar hadügyi viszonyok ismertetése Mátyás trónraléptekor képezi az átmenetet a munka tulajdonképeni tárgyára. Ismerteti a Zsigmond-korabeli hadbaszállási rendszert, annak hiányait és hátrányait, melyek a legélesebben megnyilatkoznak a török megjelenésekor az Al-Dunánál, amidőn lassankint világos lett, hogy a magyar véderő lényeges alkotórésze, a tisztí bandériumok, nem elegendők a török veszedelem elhárítására, hanem arra állandó lovas- és gyalogseregre van szükség, mellyel a király föltétlenül rendelkezhetik. Egy ily állandó erő szükségét már Hunyadi János is érezte és innen van az, hogy vállalkozásaiban már mint fontos tényező szerepel a zsoldos sereg, melynek a harc, a háború az élethivatása. Ezt az intézményt vette át és fejlesztette tovább Mátyás, akit ebben kettős cél vezetett. Egyrészt, hogy függetlenítse magát a főnemességtől és engedelmes hadi erőre tegyen szert, másrészt, hogy a törökkel a küzdelmet sikeresen megvíhassa. Állandó lovas és gyalog zsoldos haderőt szervezett, melynek magvát a Giskra vezérlete alatt állott cseh zsoldos zsebrák sereg képezte, melyet fokozatosan vett szolgálatába.

A közfelfogás, mint említettük, a fekete sereget gyalog zsoldos seregnek tartotta, melynek megszervezésére Mátyásnak a mintaképet a török janicsárság adta. Tóth Zoltán vizsgálatai ezt teljesen megdöntik. Kimutatja, hogy a Mátyás által szervezett zsoldos gyalogság tagozódása és haremmodora semminemű közös vonást sem mutat fel a janicsárokéval, úgy hogy e gyalog zsoldos sereg megszervezésében Mátyást nem befolyásolhatta a janicsárság intézménye. Kimutatja azt is, hogy ez a gyalog zsoldos sereg nem azonos a később feketének hívott sereggel, mert ez a fekete sereg lovas sereg volt, melynek magvát a Giskra-féle cseh csapatok képezték s amelynek taktikai főerősségét szintén a szekérvár képezte.

Mátyás király hadi vállalkozásai két irányban folytak le. Egyrészt délen a török, másrészt északon és nyugaton Csehország és a császár ellen. A török elleni küzdelmekben továbbra is a magyar banderiális haderőre támaszkodott, ellenben az északi és nyugati vállalkozásokban zsoldos csapataira. Ezen küzdelmek ismertetése, a csehországi, a császár elleni és a glogauai háború részletes tárgyalása képezi a munka legbecsesebb részét. Valóságos monographikus megtárgyalása Mátyás hadi vállalatának, melyben lépten-nyomon utalás történik a cseh zsoldos sereg szerepére. Ennek a szerepnek a legapróbb részletekig terjedő ismertetéséből szűrő-

dik le az a megállapítás, hogy a fekete sereg elnevezése alatt ismert zsoldos serege Mátyásnak lovas sereg volt, nem pedig gyalogos. Ezt Tóth Zoltán fejtegetései kétségbevonhatatlanul bebizonyítják, valamint azt is, hogy ez a fekete sereg honnan nyerte elnevezését. E tekintetben az eredmény az, hogy a fekete sereg elnevezése Mátyás idejében teljesen ismeretlen. Az egykorú tudósok semmit sem tudnak e névről, mely csak Mátyás halála után bukkan fel a forrásokban. Tóth Zoltán itt a külföldi példák után indulva kétséget kizárólag mutatja ki, hogy a fekete sereg elnevezését vezetője, a Fekete melléknévvel ismert Biskupitzi Haugwitz Jánostól nyerte, kinek vezérlete alatt Mátyás halála után állott.

A fekete sereg utolsó évei, szétbomlása és megsemmisülése, valamint a sereg zsoldjával, hadiszer ellátásával és élelmezésével foglalkoznak a munka utolsó fejezetei, amelyek közül különösen az utóbbi érdemel figyelmet a benne foglalt aprólékos adatok ügyes összeállítása miatt.

Tóth Zoltán könyve a középkori magyar hadtörténelmi irodalom számottevő gyarapodása. Jelentősége és becse nemcsak abban áll, hogy a fekete sereg történetét kritikailag tisztázza, hanem főleg abban, hogy Mátyás hadi politikájának, a nagy király északi és nyugati hadi vállalkozásainak kimerítő, a legapróbb részletekre terjedő megvilágítása. A forrásanyagok és az irodalomnak ritka teljességben való felhasználása, az éles kritika, mellyel a szerző a források adatait értékesíti, a legtisztább tudományos követelményeknek is megfelelnek. Tóth Zoltán e munkájával a középkori magyar hadtörténet leghivatottabb művelőjeként mutatkozik be, kitől a magyar hadtörténelmi tudomány nem egy homályos kérdésnek megoldását teljes joggal várhatjuk.

Dr. Aldásy Antal.

Breit József: *A magyarországi 1918—19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története.* — (A gödöllői főhadiszállás és egyéb magasabb parancsnokságok és hatóságok tábori aktái alapján.) I. kötet. A Károlyi-korszak főbb eseményei. — Budapest, 1925.

A nagy világháború után, amelyet elveszítettünk ugyan, de amelynek dicső fegyvertényei örök babért fontak a magyar katona homloka köré, bekövetkezett az a szomorú időszak, amelynek minden téren véghezvitt romboló hatása csak hosszú idő múlva tűnhetik el életünkéből és emlékünkéből. Hogy pedig a későbbi kor is megismerhesse az 1918—19. évi eseményeket, a magyar kormány, rövid idővel a proletárdiktatúra bukása után, egy országos bizottságot állított össze, amelynek feladata volt, a Tanácsköztársaságra vonatkozó adatokat összegyűjteni. Breit József, aki a fenti bizottság katonai csoportjának élére került, az ő jólismert, fáradhatatlan tevékenységével mindjárt nekifogott az összegyűjtött adatok alapján, az események katonai részének feldolgozásához. Eredményes munkájának egyik része, a vörös háborúról írott tanulmány, már megjelent a „Magyar Katonai Közlöny”-ben, most pedig elkészült a vörös időszakról összeállított nagy munkája.

Ennek I. kötete most jelent meg a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadásában.

Breit Józsefnek ezt a munkáját, mint az eddigieket is, a könnyű áttekinthetőség jellemzi, a szélzetek, a tájékoztató címek, a legelőnyösebben elősegítik a mű tanulmányozását. A kötethez mellékelt okmánytár és vázlatok pedig szemléltető módon tárják az olvasó elé az eseményeket. A bevezetésben a szerző a forradalomnak és a szabadságharcoknak jelenségeit megemlítve, összehasonlítja az 1848—49. és 1918—19. évben történeteket.

Az I. fejezet magába foglalja az októberi őszirózsás forradalmat megelőző események leírását, a bolsevizmus felbukkanását és terjedését. Ezután rátér Ferenc Ferdinánd és felesége meggyilkolására, foglalkozik a cár békeajánlatával, a Sixtus- és Constenüggyel, majd Kerenszki támadásával és Lenin bolsevik uralmával. Ismerteti továbbá Wilson pacifizmusát s igen részletesen Károlyi és hívei felforgató működését. Majd értékes adatokat nyújt a végső katonai helyzetről is.

A könyv II. fejezete a forradalommal magával foglalkozik. A szerző élénk tárja azokat a szégyenteljes eseményeket, amelyek akkor véghezmentek. Tisza István gróf meggyilkolása örök szégyenfolt, amit elfelednünk sohase szabad. Breit meggyőződése szerint, ez a forradalom közönséges uszítók munkája volt, akiknek kezéből azonban csakhamar kicsúszott a hatalom.

A következő III. fejezet az októberi forradalomról és a hadseregről, a hadügyminisztérium működéséről, Linder, Bartha, Károlyi és Festetics alatt; továbbá Kun és Pogány hadsereg-züllesztő tevékenységéről nyújt adatokat. Ebben a fejezetben ismerteti a szerző azt a bomlasztó tevékenységet, amely hadseregünket fokról-fokra lezüllesztette, a tisztikar tekintélyét aláasta. Itt tárgyalja Kun Béla és Szamuely Tibor, Böhm Vilmos és Pogány József szereplését. Rámutat arra, hogy a tényleges tisztikarnak ekkor nem volt vezetője, mivel az erre hivatottak az irányító működésben akadályozva voltak. Ugyancsak ebben a fejezetben foglalkozik a szerző Mackensen német tábornagy elfogatásával is.

A mű IV. fejezete Böhm Vilmos hadügyminisztersége idejét és a zsoldos hadsereg megszervezését írja le.

A két utolsó fejezet a szomszéd államok hadseregeinek betörését, valamint az ezután beállott viszonyokat tárgyalja. Károlyi és párthíveinek, Linder és cinkostársainak, sikerült az ország hivatott védelmezőjét, a hadsereget, teljesen lezüllesztetni. Természetes, hogy ellenségeink látták ezt és ki is használták a maguk javára. Bekövetkezett az a szomorú pillanat, amikor az ezeréves Magyarország és fővárosa idegen megszállás alatt nyögött. Hogy ez a győzelemnek hirdetett megszállás mennyi erkölcsi és anyagi kárral járt, arról jobb nem is beszélni.

Breit könyve részletesen ismerteti azokat a kegyetlenségeket is, amelyeket a *diadalmas* megszállók a XX. század kultúrájának dicsőségére elkövettek. A mű vége a székely hadosztály dicsó küzdelmét tárgyalja. Számos melléklet egészíti ki ezt az első kötetet.

Rendkívül értékes munkát nyújtott Breit József, s kívánatos

volna, hogy könyve minél szélesebb körben ismertté váljék, mivel sokan vagy egyáltalában nem, vagy csak részben, vagy végül helytelen megvilágításban ismerik ennek a sötét időnek eseményeit.

Sz.

Századok. LVIII. évfolyam. 7—10. szám. (1924 júl.—dec.).

Értékes tartalmából kiemeljük, mint hadtörténelmi vonatkozásút, *Meszlényi Antalnak: „A Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottság Működése 1848 március 23-tól április 20-ig.”* című tanulmányát, amely többek között az akkori nemzetörsséggel is foglalkozik. A szerző röviden vázolja országunk állapotát akkor, amikor a párizsi forradalom híre ideérkezett. A beállott forradalmi hangulat természetesen nálunk is hatalmába kerítette a lelkeket, áttörte a fegyelmettség korlátait s felszabadította a szenvedélyeket. A nép sok helyen félreértette a reformokat s ebből eleinte zavargások, forrongások keletkeztek, majd az anarchia is fenyegetett. A király ennél fogva megbizta István főherceg nádort, hogy a haza bizonytalan helyzetére való tekintettel szervezzen egy országos rendőri bizottságot. A nádor, gróf Batthyány miniszterelnökhöz intézett kéziratában, Klauzál Gábort és Szemere Bertalant jelölte ebbe a bizottságba, míg a többi kinevezendő tagok kiválasztását a miniszterelnökre bízta. Gróf Batthyány Nyáry Pált és Pulszky Ferencet hívta meg, azonban az előbbi a meghívást nem fogadta el. A szerző számos példával bizonyítja, hogy a miniszteri bizottság derekasan megfelelt feladatának az eléje tornyosuló sok akadály ellenére is. Célja elérése végett a nemzetörsség ügyét felkarolta és fejlesztette. A megalakítás szükségét már március 14-én hangsúlyozták a követek még pedig azért, hogy ezáltal a belnyugalom és béke, az élet és vagyon biztonsága, honfiak védőpaizsa alá tétesék. Március 15-ike után kezdték megszervezni a nemzetörsséget. A miniszteri bizottság tehát már mint kész intézménnyel találkozott vele, melyet csak tovább kellett fejlesztenie. Népünk is felkarolta az eszmét s a bizottság felszólítására százan és százan esküdtek fel a nemzetörsség zászlajára nemesak a fővárosban, hanem a vidéken is. Budán és Pesten öt csoport alakult, úgymint: köznemzetörök, a vagyonosabb polgárok, a minisztériális hivatalnokok, a zsidók és a halálfejük csapatja. A szerző felsorolja tanulmányában a vidéken alakult csapatokat, valamint azok létszámát is. A sok gond között, melyet a nemzetörsség okozott, a legsúlyosabb volt a felfegyverkezése. A vármegyék kisebb-nagyobb fegyvertára csakhamar kiürült, a báró Lederer Ignác lovassági tábornok magyarországi főhadparancsnok által rendelkezésre bocsátott 3000 puska is mihamar szét lett osztva, de mindez a nagy számban jelentkező nemzetörök részére nem volt elegendő. A hiányon sem báró Lederer, sem a nádor nem tudtak segíteni, ezért Batthyány a főhadparancsnok tanácsára, Bécsben 5000 darab puskát rendelt, majd

pedig a belga fegyvergyárakkal kötött szerződést fegyverek szállítására.

A nemzetőrség kiképzését részint hadseregbeli aktív tisztek, részint onnan kilépett nemzetőri tisztek végezték. Ezen a téren szívesen járt a bizottság kezére Lederer is. Körrendeletben parancsolta meg a hadseregbeli tisztek kiküldetését s felelősség terhe alatt utasította parancsnokait, „hogy a kirendeltek minél pontosabban feleljenek meg kötelességüknek“.

A nemzetőrség eszméje azonban nem mindenütt tudott gyökeret verni, így pld. a felvidék egyes megyéiben, valamint az ország déli részeiben, nem lehetett meghonosítani s ezért a bizottság ezeken a részeken a nemzetőrséget katonasággal helyettesítette. E részben azonban nagyon tapintatosan kellett eljárnia. Tudta, hogy népünk és az idegen katonaság között bizonyos antipátia van és féltő, hogy igénybevételével több kár, mint haszon származik a közjóra. A magyar katonaság viszont nem volt itthon, hanem a monarchia különböző tartományába volt szétszórva. A katonai erőt ily körülmények között csak a legvégső esetben lehetett alkalmazni, mikor már minden eszköz hiábavalónak bizonyult. Ilyen alkalmakkor maga Lederer is szívesen nyújtott segítségkezt a megbomlott rend helyreállítására. A bizottság és Lederer főhadparancsnok közt a legteljesebb megértés uralkodott; ezt bizonyítják az egymással váltott levelek, de leginkább az, hogy egymásnak szívességeket tettek. A nemzetőrség és katonaság egymást kiegészítve, áldásos munkát végzett. E két szervvel a miniszteri bizottság gyakran megfékezte a nép ki-kitörő szenvedélyét.

A szerző ezek után ismerteti azokat a zavargásokat, amelyek a zsidók üldözésében nyilvánultak meg s amelyeknek a miniszteri bizottság erős kézzel vetett gátat. Ugyanígy megfékezte a jobbágyzavarokat is, valamint átsegítette munkásságával és helyes eljárásával az országot a beállott pénzügyi krízisen is. Sok gondot okoztak a miniszteri bizottságnak a hazánkban elharapódzó nemzetiségi izgatások, amelyek háttérben a bécsi udvar kezét gyanították. A szerző különösen a horvát és szerb eseményeket emeli ki. A miniszteri bizottság működésének ideje alatt a fővárosban is aggasztó tünetek mutatkoztak. Ezek elsímitása szintén a bizottság megfontolt erélyes és tapintatos magatartásának tudható be.

Mikor az ország vezetését átvette, olyan volt az, mint a tajtékzó s medréből minduntalan kicsapni szándékozó folyam. S mikor április 20-án az első magyar független minisztérium örökébe szállt ez a hatalom, egy szabadságért lelkesülő, dolgozni szerető s na gyot akaró országot kapott tőle.

LIX. évfolyam 1—3. szám. (1925 Jan.—márc.).

Dr. Thim József: „A délmagyarországi szerb küldöttség Ferdinánd királynál Innsbruckban 1848-ban“ című tanulmánya megdönti azt az általánosan elfogadott állítást, mely szerint 1848 nyarán a bécsi udvar uszította volna ellenünk a rácokat. A szerző nemcsak a hazai forrásokból merített adatokat tanulmányához, hanem kutatott a bécsi állami és hadilevéltárban is, sőt a szerb nyelvű munkákat is megszólatatja. Az 1848. évi május hó 11-én tartott szerb nemzetgyűlés határozata értelmében, egy szerb küldöttség indult a horvátokhoz Zágrábba és Ferdinánd királyhoz Innsbruckba, hogy a karlócai nemzetgyűlés forradalmi határozatait a horvátokkal elfogadtassa és azután a király trónja elé juttassa. Ez a küldöttség, melyhez Zágrábban Rajacsits karlócai szerb érsek is csatlakozott, 1848 június hó közepén érkezett Innsbruckba. Ide érkezett a horvátok küldöttsége is, Jellachich bán vezetése alatt, hogy a zágrábi tartománygyűlés határozatait a király elé terjessze.

Ferdinánd király 1848 június 19-én legelőször Jellachich bánt fogadta, majd a horvát kiküldötteket, kik feliratukat átnyújtották; ugyancsak ekkor kijelentették azt is, hogy a horvátok fölötti magyar hegemoniát soha el nem ismerik, s ezt usurpációnak tekintik. A horvát küldöttség után a szerbeket fogadta a király. Rajacsits érsek nyújtotta át az 1848 május 13-i és 15-i határozatokat, kérvén patriarchává való kikiáltásának és Suplyikac István osztrák ezredes szerb vajdául való megválasztásának jóváhagyását, a régi szerb privilégiumok értelmében. Fölötte érdekes, hogy az osztrák kormány (1848 június 21-én Radetzkyhez intézett átiratában) a szerb vajdai méltóságot törvénytelennek mondotta.

Ferdinánd a maga előtt tartott papiroslapról a következő választ olvasta fel: „Nem hagyhatom jóvá a törvénytelen gyűlés választásait és határozatait, melyeket Karlócán számos görög nem egyesült alattvalóm szerbiaiak és idegenek részvétele mellett, az 1779-i deklarátorium ellenére hoztak. Hajlandó vagyok görög nem egyesült alattvalóim minden törvényes és alkotmányos úton fölterjesztett kérelmeit teljesíteni; a magyar országgyűlés és a magyar minisztérium, valamint az önök törvényes nemzeti kongresszusa azon szervek, melyek útján óhajaik hozzám benyújtandók. A kifejezett hűség és ragaszkodási érzelmeit tetszéssel fogadom“.

A szerb küldöttség meglepetve és csalódva hallgatta meg a király választ, melyért Eszterházy Pál herceget, a király személye körüli magyar minisztert okolták. Ferdinánd királynak bajos is volt más választ adnia, mivel a karlócai határozatok Magyarország területi integritása ellen irányultak és a királyi esküvel is ellenkeztek.

A szerb küldöttek most egy újabb epés felterjesztést tettek a

királyhoz, hangoztatva, hogy főleg a szerbek foglalták vissza a törököktől Dél-Magyarországot és a törökök ismételt támadásai a szerbek vasfalankszán verődtek vissza, „míg a birodalom többi lakosa és a németek szerb védelem alatt otthonukban nyugodtan aludtak“.

Ferdinánd király az összes szerb kérvényeket alkotmányos úton a magyar minisztériumnak küldötte meg, mely a kérelmek honorálásával adós maradt.

A szerbek innsbrucki audienciája negatív eredménnyel járt. Rajacsits érseket János főherceg külön is fogadta, de így se ért el semmit. Ez igazolható az érsek saját soraival, melyeket 1848 november 20-án Jellachich bánhoz intézett: „A szerb nemzet a császári igazságosság és szeretet semmiféle jelét nem kapta eddig, mi több, ön jól tudja, hogy a szerb küldöttséget Innsbruckban hogyan fogadták s mily kegyetlenül utasították el“. Ugyancsak Rajacsits érsek írja 1848 augusztus 1-én báró Hrabovszky altábornagy, péterváradai főhadparancsnoknak: „Ahol védelmet és meghallgatást kerestünk jogos kérelmünkre és panaszainkra nyomasztó és kétségbeesett helyzetünkben, ott sem vigaszt, sem védelmet nem találtunk. Milyen érzéssel tértünk vissza a tróntól, azt Kegyelmességed elképzelheti“.

Rajacsits érsek Karlócán 1848 július 11-én a szerb ifjúság küldötteinek a következőket mondta: „A király minket a magyar minisztériumhoz utasított, nagyobb csapás nem érhetett minket“.

Innsbruckban a szerb küldöttség gróf Medem orosz követhoz is fordult, aki azonban szintén nem az ő szájuk íze szerint mondta dr. Pejesitsnek: „Amíg önök császárukhoz hívek maradnak, addig meg lehetnek győződve, fenséges uralkodóm rokonszenvéről: *de csakis erről*, mert ne gondolja ön, hogy az orosz fegyverek Oroszország határain túl meg fognak szólalni, amíg ezt Oroszország becsülete, vagy érdeke meg nem követeli“.

Kossuth Lajos teljesen félreismerte a helyzetet; kezdetben 600 mérszárossal vélte a szerb karlócai népgyűlést szétverhetni, azután pedig Oroszországot vádolta meg, hogy a szerb felkelést titokban támogatja.

Meddő maradt a szerb küldöttség eljárása azon okból is, mivel Jellachich horvát bán csak lanyhán támogatta a szerb követeléseket. Másrészt az udvar se bízott a szerbekben és kezdettől fogva értesült a szerbiai kormány titkos céljairól. István nádor pedig 1848 május 1-én azt írta Ferenc Károly főhercegnek, hogy a szerbek nem lesznek a császár hasznára, hanem Karagyorgyevits Sándor szerb fejedelemnek, az újjonnan felállítandó szerb birodalom prezumptív királyának.

Végeredményben a szerb fölkelést se Ausztria kormánya, se a dinasztia nem szította, hanem a belgrádi szerb kormány, abban

a hitben, hogy az európai általános forradalom zűrzavarában a szerb vajdaság felállításával egy lépéssel előbbre haladhat a délszláv szerb birodalom megeremtésében. Rajacsits érsek is csak a szerbiai kormány felszólítására lépett a küzdőtérre Magyarország ellen s hogy a szerbek hivatlanul fogtak fegyvert az osztrák öszsbirodalom és a dinasztia érdekében, azt ő maga is bevallotta 1848 szeptember 17-én Jellachichhoz írott levelében.

Egy azonban bizonyos, hogy midőn Ausztria és Magyarország közt is kiütött a harc, a szerb fölkelés jól jött az osztrák öszsbirodalom érdekében föllépett katonai reakciónak, mert lekötötte Magyarország katonai haderejének tekintélyes részét; mert addig, míg Jellachich be nem tört Magyarországba, a beharc teljes súlyával a szerbek vállaira nehezedett volt.

Sz.

Vojenské Rozhledy. — Praha, 1924. 5. sz. V. Klecanda: *Magyar háború 1919-ben. Emlékezésül Pellé tábornokra.*

Az Itália és a monarchia között létrejött fegyverszünet után, az entente 1918 november 25-én ideiglenes határvonalat állapított meg Magyarország és Csehszlovákia között. Ez a határ utóbb még módosult Csehszlovákia javára, de a Narodny Vybor hadserege már 1918 december folyamán megszállta a Slovenszkót, a hozzá csatlakozott, Itáliából visszatért légiók segítségével. A csapatok feladata volt megővni a rendet és elérni az alsó demarkációs vonalat. Közben megállapított az oláh-magyar határvonal is, de ez alatt Károlyi átadta a hatalmat Kun Béla kommunista kormányának; erre nyomban megindult a magyar sereg újjászervezése is. A májusi mozgósítás fegyverbe szólította az összes tiszteket és a volt hadsereg maradékát, összesen mintegy 80.000 embert és ezt három seregre osztotta: az I. az oláh-szerb frontra került, a II. az osztrákok ellen, a III. a csehszlovákok ellen. Mindezek megalakulását lehetővé tették a honvédség nagy készletei és Mackensen hátrahagyott anyaga, bár emellett idejekorán gondoskodott a kormány is kellő lőszerkészletekről. A csehszlovák kormány ekkor kezdte megszállani megítélt területeit a maga hadi erejével; tehát a mondott olasz légiókkal, a Franciaországból 1919 elején visszatért tüzérséggel és három gyalogezreddel; ezenkívül 48 zászlóalja lett a volt osztrák-magyar sereg állományából és az önkéntesekből, bár a két utóbbit újra kellett megszervezni. Ilyen módon a csehszlovák kormánynak összesen 78 zászlóalja volt (ebből 30 olasz-francia légióbeli), 28 üteg, 8 lovas- és 27 lövész-század; repülői nem voltak. A kormány és a hadsereg helyzetét komplikálta az, hogy Csehország németisége és a felvidéki magyarok nem akartak belenyugodni az új állapotokba; másfelől viszály támadt Lengyelországgal Teschen kérdésében, tehát a határokat itt is megszállva kellett tartani; azonképen őriznie kellett az osztrák határokat is. Ezért a magyarok ellen csak 54 zászlóaljat lehetett kiállítani Piccione tábornok vezérlete alatt.

A konfliktus április 16-ával kezdődött, mikor az oláh sereg is megindult megszállani megítélt területeit. A menet május 2-án

megállott a Tiszánál, ahol az oláhok védelmi helyzetet foglaltak el. E közben, április 27-én, megindult az előrenyomulás a csehszlovák vonalon is. A parancs szerint a seregnek meg kellett szállania az egész demarkációs vonal mentét, másodsorban a Ruszinszkó határait. A hadsereg nyugoti csoportja, az olasz légió volt 6/7. hadosztálya, és a 2., 3., 4. vegyesdandár Slovenszkó területén működött, míg a keleti csoport Henocq francia tábornok alatt Ruszinszkóba indult. Tartalékul csupán a 4. hadosztály maradt Poprád vidékén. A nyugati csoport ekképen május 1-én megszállta Sátoraljaújhely—Gesztely—Szirák és Gács vonalát, míg a keleti csoport már április 29-én érintkezésbe lépett a Csap—Munkács vidékén, Olteanu tábornok alatt működő oláh csapatokkal, ezért Pellé tábornok utasítást kért a két sereg részére kijelölendő határvonal felől Párizsból. A május 9-én elért cseh front Endrefalva, Piliny, Karancs, Keszi, Monosbél vonaláig terjedt, míg a magyarok április 29-től május 9-ig Salgótarjántól a Latorcavölgyig terjedő vonalom próbáinak ellenállani. Ezalatt a párizsi bizottság, megszabván a cseh-oláh demarkációs határt, intézkedett, hogy az előretolt oláh csapatokat csehek váltsák fel, ámde az északi események meggátolták ennek végrehajtását. Ugyanis a lengyel sereg, hogy az ukrán-bolszeviki harcokkal gyötört Halicsot felmentse, május 11-ével támadást kezdett Sambor—Stanislaw felé, egy hét múlva előre nyomult az oláh sereg is Csernowitztól Kolomea felé és a két sereg május 25-én találkozott. Ezzel Halics keleti része lengyel birtokká lett, tehát kialakult a határ a két együttműködő ország között, de egyben elzárta a cseh sereg közvetlen érintkezését Ukrajnával. Mindamellet az utolsó pillanatban sikerült az ukrán sereg egy részének a csehszlovák sereg keleti csoportjához csatlakoznia; utóbb is még számos szökevény jött át. Ezalatt az oláh csapatok, megszállván kijelölt területüket, megálltak, majd fegyverszünetet kötöttek a magyarokkal, ami lehetővé tette ezeknek előrenyomulását a cseh szárny észak-keleti része felé. A magyar felvonulásnak így három iránya volt: 1. Miskolc—Kassa a Hernád völgyén át, 2. Salgótarján—Zólyom Losoncon át, 3. Balassagyarmat—Selmec és Léván át. Ezt a támadást fedezte a Komárom—Pozsony felé haladó külön magyar hadosztály. A támadás mindenütt páncélvonatok védelmében, a vasút mentén haladt. Feladata volt megszállni a Pozsony—Zsolna—Kassa felé eső részeket, úgyhogy a cseh sereg a lengyel határra szoruljon, a támadók pedig közvetlen összeköttetést nyerjenek a lengyelekkel. Május 10-én a vörösök Lapujtó—Somoskő felé erős támadást kezdenek és 12-én az Ipoly—Nyitra, Nádasd, Simony egész vonalát bírják. Ez a siker május 16-án ellentámadásra készítette a cseh főparancsnokot, még pedig a Füleknek haladó sereg oldalába. E célra Piccionének adták a Morvától keletre eső összes csapatokat, megerősítve a 4. dandár 8. morva ezredével, valamint 1 zászlóalj tengerésszel és 1 ágyúsosztállyal a keleti seregből.

A Feled—Apátfalva felől jövő támadás, Letovsky generalis sikere, megállásra kényszerítette a vörösöket, bár ugyanakkor Piccionének az Ipolytól a Tiszáig kinyújtott, tartalék nélküli serege gyengén állott. Ekkor érvényesült a Rossi vezetése alatt működő

oláh segédesapatok támadása, bár 21-én már a Miskolcnál megvert 6. csehszlovák hadosztály is Sajóközine, Gesztely Irányában tudott felvonulni és 23-án a keleti csoportból jött megerősítéssel és az oláh csapatokkal egyesülve, újból teret nyert Miskolcnál. Ugyanakkor azonban Kisterenne és Pétervásár között a 3. csehszlovák dandár meghátrált; így hézag támadt a 4. csehszlovák dandár és a 6. hadosztály között, úgyhogy a 2. és 4. dandár is visszavonulni kényszerült. Aztán a vörösök újabb előnyomulása azontúl is szoritja a csapatokat. Hat napig hátrált így a cseh sereg szakadatlan harcok között.

Ezalatt a csehszlovák sereg megnövekedett a 10. dandárral, mely már 23-án a Putnok—Bánréve közötti hézagot szállta meg, 25-én pedig újabb 6 zászlóalj segítséget nyert; mindamellett ez sem változtatott a helyzeten. Picicne bejelentette, hogy lőszerkészlete kifogyott és még hátrálnia kell. Mikor a sereg így Léva, Korpona—Gyetva—Dobsina körül állott, akkor érte el Stefanik tábornok az ententenél, hogy az olasz főparancsnokot visszahítták és helyébe Pellé tábornok lett a vezérkar főnöke. Pellé első feladata volt, feltartóztatni az ellenségnek Ruttká—Pozsony vonalán való előretörését, belül pedig helyreállítani a meglazult fegyelmet és új szellemet hozni a hadseregbe. A keleti csapatok főnöke Hennoq maradt Kassa székhelyén, a nyugati főnökséget pedig Mittelhauser nyerte Pozsonyban. Pellé intézkedése új tartalékokat hozott, így a 35. és 31. gyalogezredet, az 54. ezred 2. és 3., a 92. és 93. gyalogezred egy-egy zászlóalját, Franciaországból pedig repülőgépeket kapott.

Egyidejűleg kérte az oláh-szerb és a francia csapatok közreműködését. Amde az entente már előbb letiltotta a szövetséges seregek felvonulását Budapest ellen, az oláhokra pedig Pellé tovább nem számíthatott, mert ezek már június 1-én elhagyták a Tisza partját. Amíg odabent a cseh csapatok zászlóavató ünnepélyei folytak, a vörösök tovább nyomták a sereget. Már május 30-án átkeltek az Ipolyon, elfoglalták Losoncot, ezért Pellé egész tartalékját csakhamar a bányavárosok harcterére volt kénytelen küldeni, ami egy pillanatra megjavította a centrumot, de a szárnyakon annál zavarosabb helyzetet teremtett. Az ellenség megszállotta Párkányt, Lévát, Selmecet, Érsekújvárt pedig kiűritették előtte. A Hernád völgyében sikeres előretörések után, június 5-én a vörösök bevonultak Sátoraljaújhelybe, a csehszlovák csapatok pedig tovább hátráltak Bátka—Tornalja vonalán, ezzel tehát a sereg keleti csoportja elszakadt a főseregtől, mely időközben négy újabb zászlóaljjal és négy aknavetővel erősödött, sőt még a trencséni 4. hadosztályt is alárendelték Mittelhausernek, aki így megerősödve, június 7-én Nyitra—Komárom vonalán kezdett támadásával visszavette Aranyosmarótot és Verebélyt.

Az ellenség ezúttal először szenvedett jelentékeny vereséget, mindamellett a Kassa—gyetvai vonalon új erővel támadt, sőt még a vereség napján megszállta Kassát, Zólyomot, a csehszlovák sereget pedig visszanyomta Kőrömc—Dobsináig. Ugyancsak június 7-én jött az entente ultimátuma Budapestre, koncentrikus támadással fenyegetve meg a kormányt, ha a csehekkel való háborút abba

nem hagyja. Pellé már másnap tudatta ezt az örömhírt seregével és ezzel új lelkesedést keltett. Ugyanakkor a nyugati csoportnak két új úteget és négy zászlóaljat küldött segítségül. Enyhítette a helyzetet június 9-én a francia misszió közelépése, mikor a lengyelek visszavonták a Szepes—Árva területén volt csapatjaikat. Így felszabadult a sereg egy része, hogy a nyugati csoportban szolgáljon tovább. A helyzet itt tehát valamennyire tisztult, de a keleti fronton még állott a harc, mert a vörösök új támadása elfoglalta Eperjest, Homonnát, bár kormányuk ugyanakkor fogadkozott, hogy beszünteti a harcot. A vörösök nyugati csoportja is tovább haladt előnyomulásában Garamszentbenedek—Kürtnek, hogy újra átkeljen a Garamon. A vörösök a már fenyegetett Léva védelmére jelentékeny erőt vontak össze a bányavárosokból, és így vált lehetővé, hogy a csehszlovák csapatok Körmöc—Bakabányán át megint összeköttetést nyerjenek a keleti csoporttal, elzárni az utat Rózsahegy felé. E siker ellenére Pellé, hogy a vörösöknek ne legyen ürügyük a további előnyomulásra, 9-én éjjel beszüntette támadását és újból kérte Párizst, rendelje vissza a vörösöket Tiszaluc—Miskolc—Vác-vonalig való visszavonulásra. Mindamellet a vörösök 10-én Eperjes—Szolnok—Murány—Zólyom-szakaszon újra előretörték, nyilván csak azért, mert időt akartak nyerni és bizonyos sikert az ententenél a végleges döntés előtt. Így tehát Pellé újramegkezdte a harcot, de egyúttal Párizsban is sürgette a szövetségesek közös támadását Budapest ellen. 13-án már a csehszlovák hadsereg nyugati csoportjának támadása elfoglalta Újbányát, Selmeceet, Zólyomot, Lévától délre pedig Keményháza táján egy pán-célost zsákmányolt, dús felszerelést és sok foglyot ejtett. De ugyanakkor a keleti szárny mégis megingott, feladta Bártfát, miáltal a vörösök elérték a lengyel határt, sőt nyugatra kanyarodva a keleti szárnyat bekerítették Héthárspalocsánál.

Erre a lengyel seregek ürügyül adván a bolsevizmus elleni védekezést, újra megszállták a Szepes—Tátralomnic—Hársfaluszakaszt. Mindamellet június 15-ével megint javult a csehszlovák helyzet. A Léva—Ipolság-vonalon való siker következtében a vörösök hátráltak, hogy az Ipoly vonalán gyülekezve Pozsonyra támadjanak. Közbejött a szövetségesek haditanácsának döntése a csehszlovák-magyar határ végleges megállapításáról s az 1919. évi június 13-i döntés alapján eltiltotta a további háborút. De a magyarok ezzel mit sem törődve, az egész fronton folytatták a támadást és június 15-én Kiszseben, Bécsújfalu és Kiskátánál újabb sikereket értek el, amiért Pellé panaszt emelt Párizsban. Sikerült ugyan megint visszavonatni a lengyel csapatokat Szepesből, de magyar részről tovább folyt a harc. Június 19-én a front Komárom, Surány, Mártonfalva, Cifár, Kőbánya, Pronesújfalu, Korpona, Tiszolc alá húzódott. A keleti csoport némi eredményt ért el, mert megszállta Jolsvát, Pelsőcöt, Kiszsebent, de 21-én Kassától nyugatra és Eperjesnél megint visszaverték; azért csak a szakadatlan ellentámadások Léva, Kassa, Eperjes körül rúdták feltartani a Pozsony felé irányult harcot, lekötve a tartalékot az Ipoly völgyében, ahol védekezésre kellett szorítkoznia a tervezett pozsonyi támadás helyett.

Június 20-án Érsekújvár, Surány között sikerült Mittelhausernnek szétvernie a vörösöket, úgyhogy Pellé öt nap mulva általános ellentámadást kezdhettek.

Mint említettük, Kun Béla kormánya elvesztvén minden reményét a győzelemre, már 16-án bejelentette, hogy belenyugszik a párizsi döntésbe, ha az oláh sereg elhagyja a Tisza keleti folyását. De csak 22-én utasította főparancsnokságát a harc befejezésére, a front pedig csak 24-én kezdett visszavonulni. Mozdulatait pedig 28-án fejezte be, különben is Pellé meghosszabbította a terminust június 30., illetve július 4-ig. A magyarok újból sürgették az oláhok kivonulását, de erre választ sem kaptak, azért július 19-én Szolnok és Tokaj mellett támadást kezdték. Az oláh sereg visszaverte ezt és csakhamar bevonult Budapestre.

A csehszlovák sereget e közben átesoportosították és a pozsonyi hídfőt, az entente határigazításának megfelelően, augusztus 4-én a pozsonyi helyőrség szállta meg.

*

A naplószerű feljegyzéseket három pontba foglalt rövid tanulmány kíséri: 1. Védelem. 2. Támadás. 3. Nemzetközi helyzet. A Kárpátok hegyvidéke ezúttal is természetes erődnek bizonyult, amelyen megtört minden támadás, de magában ez az előny, éppúgy, mint a Duna védőöve, értéktelen, ha nem áll rajta tudatosan, megfelelő hadsereg. Arányosan elosztott védőerő, elegendő lőszer, kellően szétosztva, időszerűleg elhelyezve, mindennél fontosabb. Ezekben a harcokban mindez úgyszólván hiányzott, főleg a Slovenszkó erdős vidékein. Azért láttuk, hogy a csehszlovák hadsereg határaitól előbb az erdőségbe húzódott, majd meglepetésül innen is észak felé vonult. Ennek oka a szervezetlen, elő nem készített védelem, a seregnek elszórt, jelentéktelenül tömörített, nem elég mélyen tagozott elosztása. Hiányzott a kellő tartalék és még inkább a megfelelő utak, melyek a régi állameszmékhez mérten mind Budapest felé irányultak, ezért az összeköttetés nyugat-keleti irányban hiányos, a csapatok átesoportosítása rendkívül nehéz. Fokozta ezt a fuvarosok, szállítóeszközök teljes hiánya, ami a meglévő készletek mellett is állandó zavart idézett elő. A fokozatosan jövő tartalékoknak nem lehetett más feladatuk, mint támogatni a hátráló frontot és legfeljebb arra szorítkozhattak, hogy az ellenséget foglalkoztassák, bár ez is aggályos volt, hiszen a hátráló front magával ragadhatta a tartalékot is.

Jobbnak bizonyult feltartóztatni az ellenség felvonulását az erre éppen multhatatlanul szükséges erővel, a tartalékokat pedig tömöríteni és alkalom adtán előtörni velük. De ezt sem lehetett állandóan alkalmazni, mert a slovenszkói sáv nem elég mély, szükséges volt a tartalékot is a frontra vetni, hogy a védtelen hagyott terület ne legyen kockáztatva. Az ellenséget különben csak az Ipoly völgyében lehetett feltartóztatni apró támadások közben, — a szövetségesekkel való fenyegetéssel. Egyedül a kassai úton vagy az Ipoly és Vág völgyén át lehet megtámadni a Slovenszkót, de ezek védelme nagy erőt kíván, nagyszámú katonaságot, vagy elég támo-

gatást nyújtó tüzéséget, kellő transzverzális utak mellett, ami 1921-ben hiányzott.

Mittelhauser támadása Nyitráról Ipolyság felé nagy, sőt döntő jelentőségű volt, noha csak 10 kilométer mély területet nyert, de ez fontosabb volt, mint a Bártfánál elvesztett 50 km. Egyébként a Magyarországon növekvő káosszal szemben a csehszlovák fokozatos konszolidáció és szervezés döntötte el a háború sorsát.

Az ellenség szám- és anyagbeli túlsúlyát alig pótolhatja a lelkesedés, főleg ha ez tartósan nem hatja át az egész nemzetet. Nem elég csak a front szellemének ébrentartása s pillanatnyi felbuzdulása.

Ernyey József.